

Desideri a Valljunquera

El 3 d'agost, festes majors de Valljunquera, es va fer un recital de poemes de Desideri Lombarte a la plaça de l'església. [p.5]

Slackline a Saidí

Els millors practicants d'aquesta modalitat d'acrobàcies sobre la corda fluixa es van donar cita a la vila del Baix Cinca. [p.8]

TEMPS DE FRANJA

digital.29

Revista de les Comarques
Catalanoparlants d'Aragó

Batiste retratat per Rajadell

El periodista i escriptor de Vall-de-roures publica un llibre al voltant de la vida del conegut anarquista matarranyenc. [p.10]

Música al Pirineu

Aneto, Bonansa i Castanesa celebren la 3a trobada de música tradicional del Pirineu amb concerts i conferències. [p.13]

Premi
a la

dignitat

I Premi Desideri Lombarte
per a José Ramón Bada i Artur Quintana

[p. 14 a 16]

Sumari

- 2 Cartes dels lectors
- 3 Editorial
- 4 Matarranya
- 8 Baix Cinca
- 10 Entrevista
- 12 Llitera
- 13 Ribagorça
- 14 Tema del mes
- 17 Obituari
- 18 Països Catalans
- 19 Opinió

Imatge coberta: Detall dels premiats a l'acte de lliurament dels I Premis Desideri Lombarte. Foto ©Carles Terès.

TEMPS DE FRANJA digital 29

Edita:

C. Major 4, 44610 Calaceit. T. 978 85 15 21
 · Associació Cultural del Matarranya
 · Institut d'Estudis del Baix Cinca-IEA
 · Centre d'Estudis Ribagorçans (CERib)

Coordinació: Carles Terès i Isabel Calaf
 info@teresantolin.com

Gestió i administració: Cèlia Badet

Cap de redacció i maquetació gràfica:
 Isabel Calaf - tempsdefranja@gmail.com

Consell de redacció:
 Matarranya: M. D. Gimeno, Ramon Mur.
 Baix Cinca: Rosa Arqué, Hugo Sorolla.
 Llitera: Josep Espluga
 Ribagorça: Glòria Francino.

Seccions:
 Matarranya, Isa Calaf. Baix Cinca, Rosa Arqué; Llitera, Josep Espluga; Ribagorça, Glòria Francino; Cultura, Hèctor Moret; Personatges, Carme Messeguer; PP.CC., Hugo Sorolla; Aragó, Carles Terès.

Opinió: Esteve Betrià, Mèrxè Llop, Mercè Ibarz, Francesc Ricart, Carles Terès.

Subscripcions i publicitat: 978 85 15 21

Producció: Terès & Antolín s.c.
 info@teresantolin.com

Disseny: Carles Terès Bellès

Dipòsit legal: TE-88/2000
ISSN: 1695-7709

En venda a:

Albelda: Estanc Conchita. **Calaceit:** Papereria Abàs. **El Torricó:** Llibreria Pilarín. **Fraga:** Llibreria Badia i Kiosko Casanova. **Girona:** Llibreria Les Voltes. **Lleida:** Llibreria de la Generalitat. **Mequinensa:** Papereria González. **Reus:** Llibreria Gaudí. **Saldí:** Llibreria Panadés i Llibreria Sorolla. **Saragossa:** Papereria Germinal. C. Sepulcro, 21. **Tamarit:** Estanc Patrito. **Tortosa:** Llibreria El Temple. **Vall-de-roours:** Llibreria Serret.

Cartes dels lectors

El Govern d'Aragó regula els premis de creació literària

En el Boletín Oficial de Aragón del 8 de setembre, es va publicar el Decret del Govern d'Aragó, pel qual es regulen els premis a la creació literària i al sector del llibre d'Aragó.

En lo referent als escriptors aragonesos de parla i expressió catalanes cal dir que torna el premi Guillem Nicolau amb dotació econòmica i publicació de l'obra premiada. La dotació econòmica es fixarà en el moment de la convocatòria dels diferents premis. Benvinguts siguin a la nova vida el Guillem Nicolau i l'Arnal Caveró, així com tots els altres premis.

En el Decret es diu: «El Premi "Guillem Nicolau" tindrà com a objectiu premiar una obra de creació literària de qualsevol gènere (narrativa, poesia, teatre, assaig, etc.) escrita en català d'Aragó o en qualsevol de les seves varietats, d'autor aragonès o relacionat amb l'Aragó.» Unes preguntes faig al res-

pecte. Quan diu que l'obra ha d'estar "escrita en català d'Aragó o en qualsevol de les seves varietats", què vol dir? Com el català d'Aragó ja és una varietat de català, la frase vol referir-se a les varietats d'una varietat? I per què no a les varietats de les varietats d'una varietat? Convindreu amb mi que una llengua és una llengua i les seues varietats? Tal vegada estic equivocat –tant de bo fos així– i la frase del Decret voldria dir català d'Aragó i totes les altres varietats dialectals dels territoris de parla catalana. Només dient "català" seria suficient.

En quant al Premi Miguel Labordeta no es fa referència a les varietats de castellà d'Aragó.

En tot cas, enhorabona al Govern d'Aragó, i més concretament, al Departament d'Ensenyament, Cultura i Esport i a la Direcció General de Política Lingüística. Ara només resta la convocatòria dels premis.

Lluís Roig

COMARCA DEL
matarranya

INSTITUTO DE ESTUDIOS
 ALTOARAGONESES
 Diputación de Huesca

GOBIERNO DE ARAGON
 Departamento de Educación,
 Cultura y Deporte

Diputació de Lleida

INSTITUT
 D'ESTUDIS
 ILERDENCS
 Fundació Pública de la Diputació de Lleida

A Temps de Franja volem saber la teua opinió. Envia'ns les teues cartes, tot indicant el teu nom i població, a: tempsdefranja@gmail.com

SUBSCRIU-T'HI

T. 978 85 15 21
 tempsdefranja@gmail.com

Recordem a tots els subscriptors de *Temps de Franja* que ens comuniquin la seva adreça de correu electrònic a **administracio@ascuma.org** per a rebre els pdf dels números digitals

El repte d'investigar sobre la Franja d'Aragó

Jornada de l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes a Saragossa

// AILLC I ÀREA DE FILOLOGIA CATALANA DE LA UNIVERSITAT DE SARAGOSSA

És cert que la Franja d'Aragó no és una realitat tangible, perquè no s'identifica amb un grup humà concret, ni tan sols amb cap territori amb unes demarcacions definides i amb unes relacions internes ben assentades. Tanmateix, hi ha un fet lingüístic que li dona unitat i que permet diferenciar-la d'altres zones dins la Comunitat Autònoma d'Aragó: en aquesta àrea es parla català, i per això ha estat objectiu d'estudi des que Joaquín Costa, el 1879, dedicà unes quantes pàgines a descriure el panorama lingüístic de la Ribagorça i la Llitera. Després vingueren la tesi d'Antoni Griera sobre la frontera catalanoaragonesa (1914) i la ressenya que en féu Ramon Menéndez Pidal ara fa justament un segle. D'aleshores ençà, la recerca sobre la Franja no s'ha aturat, de manera que, a la vora dels estudis descriptius de les varietats dialectals, se n'han desenvolupat d'altres de caire històric, sociolingüístic i literari, a través dels quals s'ha aconseguit tenir una visió exacta de la riquesa cultural d'aquesta zona d'Aragó, amb unes arrels compartides amb Catalunya.

Aquesta Jornada pretén, en primer lloc, divulgar la investigació duta a terme fins ara sobre la Franja d'Aragó des de diverses pers-

pectives; en segon lloc, presentar els treballs que s'estan realitzant actualment sobre aquest territori; i, finalment, proposar noves línies de recerca d'interès científic i, sobretot, social.

La jornada està coordinada per Javier Giralt Latorre, Maite Moret Oliver i Maria Rosa Fort Cañellas, i organitzen l'Associació Internacional de Llengua i Literatura Catalanes i Àrea de Filologia Catalana de la Universitat de Saragossa. **Se celebra el 28 d'octubre a l'Aula Magna de la Facultat de Filosofia i Lletres de la Universitat de Saragossa.**

Objectius

L'objectiu d'aquesta jornada és divulgar la recerca sobre la llengua i la literatura de la Franja d'Aragó. El propòsit d'aquesta jornada és reflexionar sobre les investigacions que s'ha dut a terme fins ara i presentar les que s'estan desenvolupant actualment. Les conferències i els pòsters oferiran contribucions centrades en aspectes diversos relatius a dialectologia, sociolingüística, història de la llengua, literatura oral i literatura d'autor d'aquest territori catalanoparlant de la Comunitat Autònoma d'Aragó.

Presentació de pòsters

Es convida a tots els investigadors interessats a enviar les seves propostes de pòster sobre qualsevol aspecte relacionat amb la llengua i la literatura de la Franja d'Aragó.

La proposta de pòster (un resum de 500 paraules com a màxim) haurà d'enviar-se per correu electrònic abans del 30 de setembre i el resultat del procés d'avaluació es comunicarà als autors abans del 7 d'octubre.

Inscripció

Serà indispensable que tots els investigadors que vulguin presentar un treball facin la inscripció definitiva abans del 21 d'octubre, per tal de ser inclosos en el programa definitiu. Les inscripcions sense pòster tenen com a termini el 26 d'octubre de 2016.

Contacte i informació:

Javier Giralt Latorre:
876 553 981 // jgiralt@unizar.es
Maite Moret Oliver:
876 553 982 // mmoret@unizar.es

PROGRAMA. Saragossa, 28 d'octubre de 2016

9:30 Presentació de la Jornada

10:00 Fronteres lingüístiques en una Europa sense fronteres. Ponent: Ramon Sistac

10:45 Variació geolingüística del català al sud de la Franja d'Aragó. Ponent: Pere Navarro

11:30 Descans

12:00 Presentació de pòsters

13:00 Cap a on va el català de la Franja? Alguns exemples de canvi lingüístic en curs. Ponent: Esteve Valls

14:00 Dinar

16:00 Panorama de la literatura contemporània catalana a l'Aragó. Ponent: Artur Quintana

16:30 A propòsit de la literatura popular catalana a l'Aragó. Ponent: Hèctor Moret

17:15 Un enigma oriental: Franja, frontera i llengua vint anys després. Ponent: Josep Espluga

18:00 Descans
Presentació de pòsters

19:15 Repte a la Franja: detectar la fase prèvia a la interrupció familiar del català (i evitar-la!). Ponent: Natxo Sorolla

20:00 Cloenda

Els calatrus a Pena-roja

// CARLES SANCHO

Des del 2007 la vila de Pena-roja representa l'obra de teatre escrita per Desideri Lombarte (Pena-roja, 1937-Barcelona, 1989) en una escenificació que, com bé deia el propi autor en la introducció, havia d'intervenir "tot lo poble. Tots disfressats del segle XVI, lo més que pugueu" i "l'escenari tota la vila". El text original, escrit per Desideri el 1985, va ser publicat posteriorment al seu traspass al volum de *Teatre inèdit* (1992) i l'obra du com a títol 'Representació commemorativa d'una de les visites dels comandadors de Calatrava a la vila de Pena-roja (s. XVI)'. Ja el 1981 havia escrit un llarg poema sobre eixa mateixa temàtica a *Romanços de racó de foc i poemes de vida i mort* (1987). El 2007 l'activa Associació de Jòvens de Pena-roja va proposar de representar l'obra teatral cada tres anys i esta idea originària ha anat creixent i s'ha convertit, en l'actualitat, en un dia festiu d'estiu amb una programació d'actes per a totes les edats i gustos que ens traslladen al segle XVI. Esmorzar de taverna, mostra d'oficis tradicionals, jocs populars i tradicionals, oficis en animals, gimcana infantil, pregó, cercavila, representació teatral i sopar medieval. A la convocatòria inicial dels jòvens s'hi van afegir des de l'inici totes les

Els calatrus a Pena-roja
CARLES SANCHO

entitats i associacions de la vila que treballen de manera coordinada perquè la convocatòria siga un èxit de públic. Les cases engalanen els balcons amb les creus roges de Calatrava damunt d'un fons blanc i grans i menuts participen en la festa de la vila i es vesteixen d'època. L'obra de Desideri, en cada representació, ha crescut incorporant nous elements i s'ha convertit en una exaltació al passat històric de la vila on hi col·labora tota la població. Un centenar d'actors participen en la posada en escena que toquen les flautes i gaites que animen la cercavila, canten a cor, un grup que ballen les antigues danses

i interpreten els textos de Lombarte:

"Senyors de Calatrava, cavallers, frares visitadors: aquí estan Justícia i Consellers, la vila tota, el poble sencer. Benvinguts Senyors de Calatrava, visiteu l'església i el castell, l'ermita, la presó i l'hospital, molí, forn i la carnisseria, los carrers de la vila, fonts, vergers, freginals, los camins i els bancals, oliveres i vinya."

La vila ben viva durant tota l'atapeïda jornada amb riudes de visitants transitant pels estrets carrers paral·lels a la Mola, mostrant la seua interessant arquitectura i urbanisme. I els espais expositius oberts per a l'ocasió. La plaça de l'església plena de públic un any més assistint amb molta atenció a la interpretació de l'obra. Acabada la llarga jornada els veïns satisfets per l'èxit de la convocatòria. L'esforç ha valgut la pena i els hi dona la força necessària per a continuar oferint la festa i fer-la més gran el proper 2009.

*"Calatravos, avant!
I torneu quan vulgueu
que aquí mos trobareu
per anys i per molts anys."*

L'ESMOLET

Llops // Carles Terès

A causa de la novel·la *Licantropia*, amics, coneguts i familiars solen adreçar-me informació sobre llops. Fotos, articles, vídeos... Els llops m'agraden, però mai no n'he estat un expert, ni tan sols un coneixedor mitjà, més enllà de la documentació que vaig aplegar per escriure el llibre i dels documentals que m'empassava d'en Rodríguez de la Fuente.

La transformació d'una persona en animal salvatge varia segons l'entorn. Aquí ens convertim en llop, al nord europeu en ós, a Sud-Amèrica en jaguar i en terres asiàtiques en tigre. Sempre és la fera més ferotge, la que competeix amb l'home al capdamunt de la cadena tròfica, la que li furta el bestiar i amenaça els caminants solitaris. Alhora, llops, óssos, tigres i jaguars ens fascinen per la seua bellesa i el poder que transmeten.

Aquesta dualitat de sentiments és font de discrepància. Per als que hem crescut en un suburbi, on els principals depredadors que ens tocava evitar eren els "quinquis" (*Homo homi-*

ni lupus est), el llop era una criatura magnífica. També era un personatge de les històries que explicaven els avis al poble, aquest poble dels estius feliços. En canvi, les persones que s'han criat en viles lluny de grans conurbacions, amb hiverns de nits inacabables i camps solitaris, senten que el llop és una amenaça. Encara que s'hagi extingit fa moltes dècades. El rastre del terror encara perdura per bancals, masos i boscos, en les paraules dels vells que recorden fets viscuts pels seus pares. La meua dona, torredarquina de soca-rel, sempre em pregunta si aniria pel bosc tan tranquil com vaig ara si sabés que en qualsevol moment pot eixir-me un llop. Jo no sé què dir-li, perquè quan sóc vora l'escalforeta del foc, tot és bonic i romàntic, però quan passejo tot sol per la muntanya... això ja són figues d'un altre paner. Sigui com sigui, sempre vaig més intranquil pel metro de Barcelona que pels boscos de la serra. Si un dia m'ix un llop, ja us ho explicaré (espero).

Desideri a Valljunquera, una nit inoblidable

// JOSEP BOLTAIÑA FOZ

*“On tens la gent, Matarranya,
En tantes cases tancades
i terres abandonades?
—escampats per mitja Espanya—”*

Així començava l'Ismael, amb la seva veu profunda, el raïmet de poemes de Desideri Lombarte que uns quants valljunquerans d'origen i d'adopció vàrem dir penjats d'un fil a la plaça de l'Església de Valljunquera el dia 3 d'agost d'enguany. Les peces de guitarra i piano que les germanes Olga i Maria Micolau (jovenetes plenes d'estudi i amor a la música) havien interpretat per obrir l'acte, i que ens van acompanyar en totes les poesies, van crear un ambient de bellesa i harmonia que, des del primer moment, ens va embolcallar a recitadors i públic, fent de contrapunt emotiu i sensible a les paraules del poeta.

Hauríeu d'haver vist i viscut l'empatia del públic des del primer acord i la primera paraula. Us puc ben assegurar que l'esperit de Desideri va aterrar a la plaça i ens va omplir d'estimació per la terra, la llengua, les petites coses, l'amor entre les persones, la vida i tot el contingut de les seves paraules força desconegudes per als oïdors.

La intensa comunicació va continuar amb la Isabel, castellanoparlant que va fer un esforç de dicció i comprensió del text fenomenal (diccionari en ma, va anar descobrint el sentit de les paraules no habituals, fins entendre perfectament què volia dir el Desideri amb “Jo, qui soc?”, “Timó de flor menuda”...).

I l'Anna, elegant, als ulls l'emoció de veure's davant dels seus veïns, de poder parlar de “Natres”, “Sóc crespinel”... amb la seva naturalitat innata i transmetent la gran càrrega de senzillesa i sentiment de l'obra d'en Desideri.

Deixant la guitarra per uns moments, l'Olga, va parlar del poble, dels seu poble, amb els versos de “Despertarem a l'alba”, “El meu poble”, “A la vila”... de “Poesies esparses” que els seus amics adolescents van entendre molt bé, tot i el

seu capteniment inicial una mica escèptic.

Des de Tortosa, motivat per l'acte i la seua amistat amb Desideri Lombarte, va venir a Valljunquera en Manuel Ollé, i ens va explicar amb emoció la seua convivència amb l'home i escriptor, i ens va regalar amb la lectura del seu manifest poètic “Les belles paraules”.

I el Josep, amb estretament contingut, llegint les “Cartes a la molinera” (que Guillem del Blat va escriure l'hivern del 86, al racó del foc) i tancant les lectures amb els exigents versos de “Sorolla't, i poca son” i “Inquiets, rebels”, no sense recordar abans la munió d'escriptors del Matarranya susceptibles de futures trobades poètiques: Tomás Bosque, Angel Villalba, Carmeta Pallarés, Juli Micolau, Maria del Carme Alcover, José Miguel Gràcia, Francesc Gil Lombarte, Susanna Antolí, Merxe Llop, Carles Sancho...

Per acabar, la participació de les quasi 200 persones que es trobaven a la plaça (entre elles l'Antonio Bengochea del Duo Recapte i la seua mare) cantant el “Canto a la llibertat” del recordat José Antonio Labordeta, va omplir el poble de les

paraules i desitjos del poeta: “Habrà un dia en que todos, al levantar la vista, veremos una tierra que ponga libertad...” Voleu millor final per una nit de poesia i música arrelada a la terra, a la llengua i a la gent?.

Fins aquí, la senzilla crònica d'un inoblidable intent de, com diu Francesc Pi de la Serra, “treure la poesia dels llibres i que faci niu a l'orella de la gent”.

Però no voldria acabar sense fer alguna reflexió que em sembla imprescindible.

Aquesta vivència tan emotiva va continuar amb demostracions d'afecte i satisfacció de molts assistents que, dies després, encara reiteraven la seua admiració per l'obra de Desideri, per les músiques que van sentir i per la dedicació dels recitadors (per cert, tots ells “aficionats”). Molta gent va preguntar on trobar l'obra de Desideri. La resposta: Llibreria Serret, ASCUMA... però amb l'advertiment que seria difícil trobar molts dels seus llibres, perquè estan pràcticament esgotats.

I aquí la proposta, doble proposta:

1. Quan podrem disposar de l'obra completa de Desideri Lombarte, en una edició on l'Artur Quintana i d'altres escriptors franjolins facin la seua aportació aclaridora i esperonadora a les paraules de l'escriptor, contextualitzant-les i comentant-les ?

2. L'experiència màgica (al final ha sortit la paraula) de la nit del 3 d'agost, integrada en els actes de la Setmana Cultural que cada any organitzen amb esforç l'Ajuntament i alguns veïns de Valljunquera, i la seua repercussió posterior fa pensar que, per difondre l'obra dels escriptors matarranyencs i de la Franja en general, només fa falta que a cada poble hi hagi algun lletraferit que la conegui, un grup de gent amb sensibilitat i la determinació de coordinar i muntar un sarau cultural que, de ben segur, només portarà satisfacció i emoció al poble. Així que mans a l'obra, gent del Matarranya!

Recordant
Desideri
Lombarte a
l'església de
Valljunquera
JOSEP BOLTAIÑA

Projecte: Toponímia del Matarranya i alguna cosa més

// JUAN LLUÍS CAMPS

Us vaig a contar una història que em va contar mon iaio mentre anàvem d'una finca a l'altra del terme, i en la que apareixen uns quants toponims de Queretes. No té perquè ser "lo model", però si un model per facilitar l'objectiu que ens hem marcat des de l'associació Cultural del Matarranya per recollir, salvaguardar i difondre la nostra toponímia. Necessitem caçadors, pastors, llauradors, excursionistes, boletaires, etc., a tots aquells que es mouen per les nostres contrades i mantenen lo coneixement de les denominacions ancestrals de barrancs, planes, partides, tossals, masos, camins, valls, etc. Necessitem històries i descripcions del territori per completar un treball que vol ser alguna cosa més que una relació de toponims. Ho farem de manera sistemàtica i acadèmica partint de la informació més propera que nos faciliton los nostres savis conciutadans.

La Font de l'Amat

Situació: a l'oest de Queretes. Mon iaio em va ensenyar que si podia arribar per tres camins.

Abans lo camí habitual era lo que sortia per la Barana del Portal de Vall-de-roures, creuava los Freginals i seguia per la Font de la Barra, pel camí de Vall-de-roures, lo Castellà, los Domenges, la Costa de la Buitrera, les Planes i lo Camí Real de la Venta de la Torre o dels Mulets. Arribats a la partida denominada la Cantrovella, s'agafava un camí a la dreta a la recerca de la Font de l'Amat que trobarem tot passats lo mas del Dineret i lo mas de Romualdos.

Un altre camí va per la Bassa de l'Agrament, puja per la Costa de l'Oli, toca la Bassa de la Ginebrosa, planeja per la Valenciana i les Planes del Corral Nou, toca la Font del Corral Nou i les Cantrovelles i arriba a la Creu d'en Sastres. Allí segueix pel Barranc del Gascons, passa la Font Salada i a l'altura del Mas de Torres un camí a l'esquerra ens porta a la Font de l'Amat.

L'altre camí, més recte, ens porta

pels Freginals, l'hort d'Aubert, lo barranc de l'Obi, la Vall de Llimó i arriba a la Creu d'en Sastres per seguir lo camí descrit pels Gascons.

I també em va ensenyar una història molt curiosa.

Lo terme Cantrovella prové de l'expressió medieval "On canta l'ovella" en clara referència als nombrosos corrals de la zona construïts prop de la sendera i de les fonts que facilitaven lo "lligallo" i la transhumància d'una època no molt llunyana.

La Font de l'Amat mos transporta al segle XVIII i a una història que lo meu iaio Pere Camps m'explicava (i que alhora li havia explicat lo seu pare Felicissimo, d'ofici carreter i molt freqüentador d'este camí), relacionada en lo camí de La Torre i los hostalers de la Venta dels Mulets o de Peret. Esta font tenia fama de tenir l'aigua més fresca i abundant de tota la zona. Mai es va veure seca. Allà hi havien instal·lats també uns abeura-

dors per als ramats de les ovelles. I allà es van conèixer i es van fer bons amics la filla gran del venter i un pastor del Mas de Torres.

La noia va caure en cinta però lo pastor no va acceptar la paternitat al·legant que pel poble corrien molts rumors sobre les gresques que s'organitzaven a la venta del camí de la Torre i dubtant que ell pogués ser lo progenitor. Lo pare de la noia molt molest i veient com la seua filla queia en una profunda depressió per l'actitud del jove pastor, va decidir anar al seu encontre i esperar-lo als abeuradors de la Font dels Gascons (així denominada fins llavors).

Davant la negativa del jove pastor a casar-se, lo pare va treure una navalla de grans dimensions i va matar l'amant de la seua filla. Lo pare va anar a parar a galeres i la filla, que estava molt enamorada del pastor, finalment va decidir llevar-se la vida penjant-se en la monumental carrasca que presideix la Font de l'Amat.

Queretes rep la Trobada Cultural d'ASCUMA

Amb un bon oratge i flaires de verema va començar, al migdia del passat 24 de setembre a Queretes, la 27ª Trobada Cultural d'ASCUMA. Primer la benvinguda de l'alcalde, seguida de la presentació d'ASCUMA, amb un resum de les seues activitats i actuacions, a càrrec del president Juan Luis Camps i després Juan Manuel Aragonès va parlar de Clarió. Tot seguit Carles Sancho va presentar el llibre de Lluís Rajadell "*La ternura del pistolero. Batiste, el anarquista indómito*" tan ben documentat com il·lustrat. I en acabar, "La Rondalla dels Ports" començà les improvisacions amb aires matarranyencs.

El dinar de germanor va tenir lloc al restaurant "La Era de Queretes": un vermut d'entrada a la balconada i al fons la bella panoràmica de la serralada dels Ports, i a les falces, Arnes, Horta de Sant Joan i Arenys de Lledó clapejant el verd; i sense pausa "La Rondalla dels Ports" tocant, cantant i ballant. Vam dinar animadament, xerrant tan com vam poder, perquè a estones el soroll amplificat pel baix sostre ens guanyava. I va tornar "La Rondalla dels Ports" i van anar cap a la vila a fer una llarga visita passant per la Cooperativa, restes d'antigues bodegues rústiques, per la façana de l'església, pel recinte de l'antic castell, l'arc de la casa Sopera, pel Centre d'Interpretació de Cultura Ibèrica i pel carrer Major a la Plaça d'Espanya. Allí tenia lloc l'Alifara de Clarió amb la seua gimcana infantil sobre el vi –entre altres activitats estaven donant forma a una gran bota de vi. No ens deixàrem de veure el Portal de Vall-de-roures, la casa Turull, la capella de Sant Antoni de Pàdua, l'antic molí de la vila i la casa castell del Deume. I "La Rondalla dels Ports" sense parar, incansables, tendres amb la gent d'edat, cobles dirigides a la gent dels balcons, alegria i ironia i sempre tocant, cantant i ballant, insuperables...

I quan el sol se'm va anar a dormir, una xerrada sobre la verema per Enrique Monreal de Bodegues "Mas de Torubio" i els vins de la comarca, i un tast ben comentat de tots ells. I per cloure els actes l'actuació del grup "Ya Babé". Una jornada ben completa.

El Matarranya i la nova cultura de l'aigua

// FRANCISCO JOSÉ CELMA

Des del dia 25 al dia 29 de juliol es va celebrar a Beseit un curs de la Universitat d'Estiu de Saragossa: Anàlisi de la gestió del aigua en la conca del riu Matarranya. El curs s'inscriu dintre del màster Gestión Fluvial organitzat per la mateixa universitat i el curs forma part de les pràctiques del màster. Es va estudiar el riu des del punt de vista geològic, geogràfic, dels sistemes aquàtics així com les característiques hidrològiques de la conca del Matarranya, les obres de regulació del pantà de Pena, el Túnel, i les basses de Maella.

Pedro Arrojo, director del curs i professor d'economia de la Universitat de Saragossa, ens va explicar la importància que té el diàleg per resoldre conflictes, en aquest cas derivats de l'aprofitament de l'aigua. Es va posar de manifest que, sol si es tenen en compte totes les parts afectades d'un conflicte, es pot arribar a un acord respectuós i sostenible amb el medi ambient i amb les persones que habiten el territori.

Com a exemple ens podem fixar amb els acords de Favara de 1999. Per primer cop en la història del riu s'arribava a un consens en matèria de regulació que incloïa els interessos de tots els usuaris de conca i l'administració. Aquests acords van marcar un canvi dintre de la política hidrogràfica.

Ara, el repte és depurar les aigües residuals dels pobles riberecs. Fa-

vara a fet una depuradora ecològica que és un exemple de sostenibilitat, aprofitament i estalvi de recursos, però no en totes les poblacions s'està fent d'igual manera. Segons Arrojo, s'està perdent una oportunitat de consens que uneixi tota la conca i que faci del riu Matarranya un model únic de gestió.

La Fundació Nueva Cultura del Agua sorgeix als anys 90 com a resposta a l'Avantprojecte del Pla Hidrològic Nacional del 1993 en el que, des de l'administració central, s'impulsen gran quantitat d'obres hidràuliques que provoquen una forta oposició ciutadana. Beseit, Yesa,

Curs sobre Anàlisi de la gestió de l'aigua al riu Matarranya
FRANCISCO JOSÉ CELMA

Itoiz, o el mateix transvasament de l'Ebre són un clar exemple.

El diàleg obert aconsegueix unir forces polítiques i territoris de diferent signe. En aquest context, el moviment antitransvasament de l'Ebre abanderat per COAGRET i la Coordinadora Antitransvasament del Delta de l'Ebre va promoure la unió de molts sectors de l'Aragó i Catalunya.

En conclusió, la setena edició del curs ha sigut molt positiva. Esperem que l'any vinent puguem tornar a comptar amb la seva reedició i en més alumnes interessats en la nova gestió dels recursos fluvials.

Saidí, capital de l'slackline a l'Aragó

// MÀRIO SASOT

Les piscines de Saidí han estat, per tercer estiu consecutiu, el marc i punt de trobada d'una activitat, l'slackline (acrobàcies sobre corda fluixa) que cada volta té més practicants i seguidors arreu del món.

Enguany, durant els dies 16 i 17 de juliol, alguns dels millors slackliners d'Espanya, Europa i Amèrica, recent vinguts del campionat internacional que va tindre lloc a Vigo una setmana abans, es van donar cita entre desenes de participants i espectadors, en un ambient relaxat i distès, aportant a les piscines i els carrers de Saidí un xic més d'alegria, color i bon rotllo.

Els salts mortals (i caiguda de nou sobre la corda, que té mèrit), els tira bussons i altres diabòliques acrobàcies, van fer les delícies de petits i grans presents a les piscines i alguns joves s'animaren a imitar els professionals, en cordes col·locades a mig metre del terra a la gespa de les piscines.

L'slackline és una pràctica artística-esportiva que té ja un cert arrel a les ciutats grans de la península com Madrid i Barcelona, però també en algunes ciutats més reduïdes com Vigo, Tolosa, Lleida i León. Els principals esdeveniments i trobades que es celebren per la península són el Mulafest (Madrid), WTF de Tolosa i el Vigo Street Stuns.

És un esport que encara no gaudeix d'organitzacions oficials (Federacions nacionals, regionals o internacionals, ni mol menys reconeixement olímpic) i continuen sent les xarxes socials les que mantenen connectats i informats als seus afeccionats sobre convocatòries i celebracions de meetings oberts com el de Saidí.

Per al saidinès Miguel Ángel Pascual (Michel), l'ànima organitzativa de la trobada d'Slackline al seu poble, la filosofia que rau sota aquesta activitat “és un estil de vida lliure, estimar l'adrenalina i l'aventura i tindre un gran amor a la natura. A més és molt barat de practicar i accessible a tot lo món”.

Quant a altres esports vinculats a aquest, Michelle ens assenyala el

Trickline, watterline, l'escalada, el BM-X (bicicleta d'alta muntanya), i similars. “Una corda entre dos arbres o postes, igual es pot posat a la vora d'un llac, a la platja, com ho fan al Brasil, en mig d'un riu o damunt d'una piscina, com ací” – explica Pascual.

Malgrat la seua joventut, aquestes pràctiques ja tenen els seus líders i campions mundials, com Pedro Rafael Marques, guanyador del Mundial de Brasil 2015;; Nico Aimore y Abraham Hernandez de Chile, guanyadors en el mundial de Vigo 206; Ezequiel Troncoso i Emi Gimenez, de Argentina; Lyell Grunberg d'Alemanya, o els espanyols Diego Franco, Mikel Ros, Adrian Isla, Bruno Toso, Lucho Mora... Molts d'ells van passar durant el cap de setmana per les instal·lacions de les piscines municipals de Saidí.

Unes setmanes després es va fer una trobada semblant a les piscines de Villamayor (Saragossa).

Miguel Ángel Pascual desitjaria que les institucions locals i provin-

Trobada d'slackline a Saidí
MÀRIO SASOT

cial “es mullessen més i donessen més suport econòmic i logístic a aquesta cita anual perquè el Saidí Slackline Meeting acabe sent una referència nacional entre la gent que segueix aquesta activitat.

Passat, present i futur del català a la Franja

// REDACCIÓ

Després d'analitzar el sistema sanitari del Baix Cinca (2013), el jaciment de Vil·la Fortunatus (2014) i el nostre patrimoni religiós (2015),enguany el Cinga Fòrum ha girat al voltant del passat, present i futur de la llengua catalana a la Franja. Amb el títol "La llengua catalana, també patrimoni aragonès", la jornada ha comptat amb les ponències de Maite Moret, Natxo Sorolla i Javier Giralt.

La importància de les diverses llengües com a patrimoni immaterial va centrar la conferència de Maite Moret, en què es va explicar la llarga presència, des dels orígens, de la llengua catalana a l'Aragó. Moret va destacar el Jurament de fidelitat a Ramon IV de Pallars Jussà (1028-1047). És el document més antic conservat on el català té una presència important: Radul Oriol, senyor dels castells d'Areny (Ribagorça aragonesa) i Orrit (Ribagorça catalana), jura ser fidel al comte Ramon IV de Pallars Jussà.

Natxo Sorolla es va referir a la situació actual del català, especialment a la ciutat de Fraga. Sorolla va explicar que fins ara la transmissió familiar del català es troba estable a la Franja, tal com demostren diverses enquestes dutes a terme des dels anys noranta. Ara bé, sembla que al Baix Cinca "hi ha hagut uns canvis poblacionals importantíssims que han minoritzat demogràficament la llengua", que s'han dut a terme en un context de minorització lingüística prou conegut per tothom.

Tot plegat ha acabat provocant el canvi en el comportament dels joves fragatins, tal com Sorolla explica a la seua tesi doctoral. "Al voltant d'una cinquena part de les interaccions entre alumnes catalanoparlants familiars es produeixen en castellà". I a més a més, "una quarta part dels alumnes catalanoparlants desenvolupen rols sociolingüístics castellanoparlants: tot i el seu origen catalanoparlant, pel seu comportament, i a ulls dels seus companys, són castellanoparlants", va reblar.

En el torn de comentaris, diversos

Jornada "La llengua catalana, també patrimoni aragonès"

MARINA BARRAFÓN

assistents van corroborar aquesta situació: hi ha la percepció que les colles de joves ja no parlen en fragatí, i també hi ha parelles joves que parlen català entre ells però no als seus fills. D'altra banda, hi va haver referències a l'escola d'infantil Xiquets, que funciona en castellà, cosa que provoca que els infants es relacionen en aquesta llengua des de molt petits.

Per la seua banda, Javier Giralt va explicar que la cooficialitat és la base per garantir el futur del català a les nostres comarques, cosa que actualment sembla impossible per la manca de consens polític. A partir d'aquí, es podrien desenvolupar polítiques per aconseguir una presència més ambiciosa de la llengua a l'escola, i també es podria fer pedagogia de la realitat lingüística de la Franja arreu d'Aragó.

Al volant, tria el bon camí

Redacció / Barcelona

El Departament d'Interior i el Servei Català de Trànsit han posat en marxa una nova campanya de prevenció d'accidents de trànsit basada en històries reals. El conseller d'Interior, Jordi Jané, destaca que conscienciar i no deixar indiferent ningú són els objectius principals de la nova acció. Els nous espots mostren les conseqüències tràgiques de prendre males decisions al volant.

“Batiste és un personatge del qui havia sentit parlar molt i del qui havia escoltat opinions contraposades”

// CARLES SANCHO

Lluís Rajadell Andrés va nèixer a Vall-de-roures el 1965, va treballar com a llaurador fins els 24 anys, en què el quinzenal *La Comarca*, sense director el 1989, van comptar amb ell per fer-se càrrec de la revista, quan era el seu corresponsal al Matarranya. Als pocs mesos d'exercir com a redactor en cap va donar el salt a la delegació de Terol de l'*Heraldo de Aragón* on encara hi treballa. Va guanyar el I premi Guillem Nicolau el 1986, atorgat pel Govern d'Aragó, en la categoria de jòvens amb el treball 'Apunts per a una mitologia de guerra'. Ha publicat tots els seus llibres en català, la seua llengua materna: *Tret de la memòria* (1992), *Mort al monestir* (2003), *A la vora del riu* (2003) i *1956, l'any de la gelada* (2007). Participa amb altres companys a la columna setmanal 'Viles i gents' a la revista *La Comarca*. Ara ha presentat *La ternura del pistolero*. *Batiste, el anarquista indómito*, el seu primer volum en castellà.

Lluís Rajadell
ROSER TIÑENA

Pregunta. *Quan va nèixer la teua vocació per escriure?*

Resposta. Sempre he seguit un aficionat a llegir perquè mon pare era un bon lector i a casa sempre hi havia molts llibres. I de lector vaig fer el pas d'atrevir-me a escriure, una evolució bastant normal.

P. *Fins als 24 anys vas treballar al camp amb el teu pare perquè comeres fill únic només tu podies continuar cultivant les terres de la família. Com vas fer el pas de l'agricultura al periodisme?*

R. Treballant com agricultor, per la meua afició a escriure, vaig començar a col·laborar en *La Comarca* d'Alcanys primer com a corresponsal a Vall-de-roures i al Matarranya al final de la dècada dels 80. Al 88 els principals responsables del bisetmanari van marxar de l'empresa: la Maria José Villanueva que era periodista a l'*Heraldo de Aragón* d'Osca i Moisès, la seua parella, que feia d'editor i maquetador al diari *Segre* de Lleida. Així que jo com era accionista de l'empresa i feia de corresponsal em van oferir l'oportunitat de fer de director de la revista i tirar endavant la publicació el 1989 i, després de meditar-ho molt, vaig acceptar. Abans a casa vaig haver de dir-li al meu pare que

no podia seguir en l'explotació agrícola perquè m'havia de dedicar a donar continuïtat al projecte de *La Comarca*. Va ser un pas molt difícil per a mi.

P. *Quin va ser el primer article que vas veure imprès? On va aparèixer?*

R. El primer article que vaig veure publicat va eixir a la revista aragonesa progressista *Andalán*, es tractava d'una carta al director i que titulaven 'El catalán'-març del 1984. Escrit en castellà. Després van vindre dos articles publicats que van aparèixer a la desapareguda *Gaceta del Matarranya*, revista que es feia a Vall-de-roures en vocació comarcal que editava ASCUVAL, Asociación Cultural Valderrobrense, que va començar a publicar-se el 1984. El segon número del setembre, aquell mateix any, la revista recollia dos articles meus, un sobre 'La nostra llengua' i l'altre 'Valderrobres. Pasaron las fiestas', tots dos escrits en castellà.

P. *Com es veu des de Terol un escriptor i periodista que escriu i publica tant en català –la teua llengua– com en castellà?*

R. Jo crec que a Terol no saben que natures parlem en català. No saben res de la nostra llengua ni els interessa en general. Malgrat que al *Diario de*

Teruel cada dissabte apareix la columna en català de 'Lo Cresol', que a la revista *Turolenses* que editen les associacions i centres d'estudi de la província solen aparèixer articles en català i que l'Institut de Estudios Turolenses editen la col·lecció de llibres en català 'Lo Trinquet'.

P. *Quin va ser el teu primer llibre publicat?*

R. El primer llibre publicat va ser *Tret de la memòria*, el volum número 3 de la col·lecció 'Quaderns de la Glera' editada per l'Associació dels Consells de la Franja, l'Associació Cultural del Matarranya, l'Institut d'Estudis del Baix Cinca i Sisalls Editors i dirigida per Hèctor Moret, que va eixir a la venda el 1992. Es tracta d'un recull de narracions breus matarranyenques basades en la literatura oral, algunes de ficció i altres que realment van passar. Encara que el 1985 vaig escriure un treball 'Apunts per a una mitologia de guerra' que vaig presentar al Primer Premi Guillem Nicolau 1986, convocat pel Govern d'Aragó en la categoria de literatura jove en català i el vaig guanyar. Més tard el treball es va publicar a la revista *Sorolla't* núm. 2-3, 1986-87, que s'editava a Calaceit pel col·lectiu Sorolla't.

P. *Per què has dedicat el teu darrer tre-*

ball a Batiste, un dels anarquistes més destacats del Matarranya durant la guerra civil?

R. Batiste és un personatge del qui havia sentit parlar molt i del qui havia escoltat opinions contraposades. A més he tingut la sort d'haver-lo conegut personalment i he trobat moltes fonts: orals, documentals i d'hemeroteca per poder fer un treball ampli i rigorós. És un personatge molt singular, líder natural i contradictori –violent al costat de solidari. El treball crec que trenca la visió només negativa que en general s'ha donat del personatge.

P. Per què has canviat de llengua i este treball l'has escrit en castellà quan la major part dels testimonis parlen en català?

R. En redactar-lo en castellà he buscat un tipus de lector que sé que mai llegirien el llibre si estiguera escrit en català. Per altra banda sóc conscient que en traduir els testimonis del català al castellà es perd una mica d'autenticitat però he assumit el risc. Això no vol dir que a partir d'ara escriga sempre en castellà. De fet participo en la revista *La Comarca* en la columna setmanal en català 'Viles i gents'.

P. Parles en la introducció d'un informant que no ha volgut que apareguera el seu nom al llibre. Per què creus que ho fa després d'haver passat quasi 80 anys del fets ocorreguts que relates al llibre?

R. L'informant és un xiquet que va estar a la colònia de la Beguda durant el final de la guerra civil. Li pareixia que el que m'explicava encara resultava un tema massa delicat i podia obrir ferides no tancades. En les memòries publicades d'alguns participants a la guerra encara no poden ni escriure el nom de Batiste pel que per a ells significa el personatge.

P. Després de l'estudi acurat del personatge. Penses que realment Batiste va arribar a col·laborar amb els nazis durant la Segona Guerra Mundial a França com el van acusar i va haver d'anar a judici?

R. És veritat que era amic personal del coronel nazi Karl Mahren i anava a dinar amb certa freqüència a casa de Batiste. Eixa relació personal és una evidència contrastada i també que l'anarquista venia productes de la seua explotació agrícol-

Lluís Rajadell
i Carles
Sancho
ROSER TIÑENA

la als alemanys. El van acusar de col·laborador en dos morts que havia planificat el coronel nazi. Però també es conta que Batiste ajudava a passar espanyols d'Espanya a França, és a dir, a fugir dels insurrectes –amics d'Alemanya– i de França a Espanya. Feixistes i anarquistes per altra banda tenien en comú l'odi al comunisme.

P. Tens algun altre projecte literari o d'assaig per una pròxima publicació?

R. Ara mateix vull descansar. Fa temps havia pensat fer un treball sobre la presència d'Alemanya a Vall-de-roures perquè no sé si és casual que a la població hi haja hagut alemanys durant diverses èpoques. Però no hi trobo un fil conductor que explica esta presència. Durant la guerra civil a casa la Matarona hi va haver una dotació d'alemanys, després de la Segona Guerra Mundial uns xiquets refugiats van vindre a Vall-de-roures, una alemanya va comprar una casa i va escriure un llibre sobre la població en alemany, un altre va muntar el cinema Montecarlo, una colònia d'alemanys van fer-se una urbanització a l'embassament del Pena i, finalment, un altra onada d'immigrants alternatius han aparegut a la

població i han comprat masos i cases a la vila.

P. Després de la signatura de llibres a la llibreria Serret a Vall-de-roures el passat 3 i 4 de setembre a la Fira de Setembre. Quina sensació et va donar en la gent haver presentat a Batiste a la seua vila i en el territori que ell va desenvolupar la seua activitat? Rebuig, indiferència, interès, agraïment..

R. En general, la gent vol conèixer més a fons la vida d'un personatge quasi mític al Matarranya, però, per a la meua sorpresa, 80 anys després de la guerra civil, encara he trobat algun rebuig frontal a parlar de Batiste per l'odi que desperta. He d'aclarir que no he volgut fer una hagiografia del personatge si no un treball objectiu i documentat.

P. Alguna anècdota que et van explicar que no sabies i que et va sorprendre?

R. La vida de Batiste és un pou sense fons. Me van contar que, durant la guerra, va salvar la vida de dues dones de dretes a Vall-de-roures, perquè els estava agraït. També que durant el franquisme la filla de Batiste, Aurora, va visitar Beseit, d'on era sa mare Júlia Celma, la dona de Batiste.

La ternura del pistolero. Batiste, el anarquista indómito

Relata la trajectòria de Juan Bautista Albesa Segura, conegut com a Batiste (Vall-de-roures, 1911-Perpignan, Mas Picas, 1999). Un treball d'investigació que analitza possiblement el cap anarquista més destacat durant la guerra civil al Matarranya que s'ha convertit amb el pas dels anys en un mite. Participà amb el seu grup d'incondicionals en nombroses accions violentes i de sabotatge durant el conflicte i, al mateix temps, és el responsable d'una colònia de nens refugiats a Catalunya. Durant la Segona Guerra Mundial que viu al sud de França és acusat de col·laborar amb els nazis. Personatge de moltes cares, difícil d'entendre i de justificar. L'autor, que ha conegut personalment Batiste, en la seua investigació dóna les dades, els resultats de les informacions obtingudes i busca sobretot ser imparcial i equànime en la presentació del personatge.

II Jornada d'empresaris Binèfar-Torrefarrera

// JOSEFINA MOTIS

A primers de març d'aquests anys s' anunciava per Canal Llitera una propera jornada d'empresaris a Binèfar i Torrefarrera amb la intervenció de Vicente Salas, destacat economista de la comarca (Albelda).

Mitjançant la regiduria de "Desarrollo Sostenible" L'Ajuntament de Binèfar amb la participació de les associacions d'empresaris de La Llitera i les de Torrefarrera van presentar la II jornada empresarial per a celebrar-se el dia 8 de juny, al centre Cultural d'aquesta localitat dos anys després de que es celebrés la I edició a Torrefarrera.

L'actitud destacable d'aquesta notícia és que es te una forta voluntat d'establir vincles de col·laboració i enteniment entre els sectors empresarials de La Llitera (Osca) i Torrefarrera (Lleida), en aquests moments en que sembla que es tendeix a la separació i divisió, posant mes atenció al que separa que al que uneix. El Concejal de Desarrollo Sostenible" afegeix que el dinamisme emprenedor de la nostra comarca es beneficia del exemple dels veïns catalans amb els que sempre ha hagut una bona relació comercial. La presidenta de l'Associació d'Empresaris de la Llitera, en aquesta mateixa línia, diu que ajuntant iniciatives es potencien les relacions culturals entre les persones. Aquest mateix càrrec de Torrefarrera diu que aquesta iniciativa ofereix un foro on inter-

canviar idees i donar-se a conèixer mútuament.

Així, segons la notícia en Canal Llitera, el dia 8 de juny va començar aquesta segona sessió al Centre Cultural participant-hi 20 empreses. Després va continuar la sessió a la Lonja Agropecuària de Binèfar.

En el acte, Fernando Fernández, director general de Industria Pymes, Comerç i Artesania del Govern d'Aragó va animar als participants a continuar amb aquest tipus de trobades per que les empreses puguin competir i col·laborar en tots el sentits, opinant que les subvencions estan en relació inversa amb el desenvolupament econòmic.

Alfonso Adan, Alcalde de Binèfar, assenyala que en aquestes jornades s'estan posant les bases per futurs negocis conjunts, sent mes coses les que uneixen que les que separen i aprofitant l'esperit emprenedor de la zona per que es dugui a terme la creació de llocs de treball. Afegint que les institucions treballen per a aconseguir millors infraestructures, vies de comunicació i col·laboració.

En aquesta mateixa línia l'Alcalde de Torrefarrera, manifestà que intercanviant comunicació es pot arribar mes lluny.

Igualment Jesús Burrell, president de l'Associació d'Empresaris de Torrefarrera i aquest mateix càrrec a la Llitera Mª Cruz Isàbal van reconèixer les avantatges d'intercan-

viar experiències.

Es va clausurar la jornada amb la intervenció del destacat economista Vicente Salas felicitant als col·laboradors i valorant la cooperació. Fent, tanmateix, un anàlisi incisiu de la economia d' Espanya, insistint en que fa falta millorar la productivitat, fer mes grans les empreses, qualificant el capital humà, el capital tecnològic i tractant l'endeutament exterior. Les empreses esperen oportunitats d'inversió que no acaba d'arribar per que la demanda privada esta per sota del que seria d'esperar.

Unes dues-centes empreses van participar directa o indirectament en aquesta segona jornada empresarial, Torrefarrera-Binèfar tenint en el "networking" una xarxa de contactes per a idees, mercats i assessorament.

DONES

Souad Massi (Alger, 1972-....) // M. Llop

Va nàixer en una família humil d'Algèria què estimava la música, especialment el seu germà gran qui la va introduir en el coneixement musical de diferents estils del nord d'Àfrica (Txaabi) i en els estudis musicals. També estimava i tocà amb la seua guitarra altres músiques estrangeres com el flamenc, el rock, pop, country... Posteriorment, la seua música manifesta influències dels diferents estils dels inicis. Les primeres aparicions a escena foren dintre del grup Triana d'Alger. La Guerra Civil d'Algèria va interrompre la seua carrera musical i estudià urbanisme i enginyeria. Al principi dels anys 90, Massi va formar el grup de rock Atakor, de caràcter polític i marcada influència de U2, Led Zeppelin i INXS. Va rebre amenaça de mort i el 1999 abandonà el país per viure a París. El 1999 fou convidada a partici-

par en el festival Femmes du monde, i a partir d'aquest moment firmà contracte amb Island Records. El 2001 sortí el seu disc en solitari Raoui, on canta amb àrab i francès el qual va estar un èxit comercial i de la crítica. Uns anys després va ser nominada al Best Newcomer a la Ràdio 3 World Music Awards. Al 2003 publicà el disc *Deb*, amb lletres més personals, íntimes i no pas polítiques: el disc més famós mundialment de la música nord-africana. En el seu tercer àlbum interpreta cançons amb Daby Toure i Rabah Kalfa. L'any 2006 fou aclamada en el festival Victoires de la musique per l'àlbum de músiques mundials.

La música i la imatge, de Souad Massi, m'encisen quan sento la força dels instruments, el ritme i la veu d'una dona valenta i sensible.

3a Trobada de música tradicional del Pirineu

// J. Díez i M. Gallego

Durant els dies 8, 9 i 10 de juliol de 2016, vam poder gaudir en tres llocs entranyables de la Ribagorça aragonesa –Aneto, Bonansa i Castanosa– de la tercera trobada de música tradicional del Pirineu. Els actes van començar divendres per la nit a Aneto on el grup I Sarvan –descobriments d'aquesta trobada– va oferir un concert que ens va transportar amb les seves melodies a les muntanyes del Piemont.

Dissabte al matí, a Bonansa va tenir lloc una emotiva xerrada amb Jesús Prior Cierco, acordionista de Sant Orenç de 87 anys i fill dels famosos “músics de Sant Orenç”, al voltant de les relacions entre música i festa a les terres de la Ribagorça allà pels anys 40 i 50 del segle passat. Aquesta acte va ser el resultat del treball de recerca dut a terme per Jesús Díez i María Gallego en els darrers temps. Amb ell vam poder recordar i ficar en valor el paper del músic tradicional sense el qual no hi havia ball i per tant diversió. Ens va explicar com preparaven el seu pare i el seu tio el repertori per a llàüt, guitarra i violí a la cuina familiar després de les feines del camp; com va ser la seva formació com a acordionista i com va portar a terme la seva tasca d'ànima de la festa a peu o amb matxo, amb fred o amb calor, amb l'acordió i el jazz per cantar la missa, fer passa carrers i rondes, i el ball de tarda i nit en uns pobles àvids de diversió, en un moment d'eclosió demogràfica fruit de l'arribada de treballadors amb motiu de la construcció de la presa d'Escales.

Va concloure el matí amb un taller de danses a càrrec de Javier Muela i Delia Señor. Els participants van poder aprendre danses occitanes, mediterrànies i d'arreu del món per ballar tant en grup com en parelles. Als balls de la tarda i de la nit van poder practicar el que havien après.

Per la tarda, després d'un animat passa carrers a càrrec del grup “Tirurirus Free”, va prendre la plaça de Bonansa la música, començant amb una emotiva reflexió sobre la necessitat de fer el relleu genera-

cional en el terreny de la música tradicional. Es van aplegar en l'escenari els temps passats –representats per l'acordionista de Sant Orenç– el temps presents –amb representants dels grups italians i bascos– i els temps futurs –amb els últims músics que s'han incorporat a la formació d'acordions diatònics Ribatònics–. Seguidament va començar la música i el ball. En primer lloc vam poder escoltar les interpretacions del grup Ribatònics, seguidament el grup basc Txusmaberrí i per finalitzar els piemontesos I Sarvan. Totes les formacions van interpretar peces en solitari i peces compartides amb els altres grups que van ser ballades pels assistents.

A la nit, la plaça es va omplir amb les melodies del grup veterà més escoltat per aquestes contrades El

3 TROBADA DE MÚSICA TRADICIONAL DEL PIRINEU

ENCUENTRO DE MÚSICA TRADICIONAL DEL PIRINEO
PIRINIOETAKO MUSIKA HERRIKOIAREN TOPAKETAK

8, 9 i 10 de
JULIOL JULIO UZTAILA
de 2016

DIVENDRES 8 ANETO

23.00 H. Concert a la plaça a càrrec de I SARVAN (Grup procedent del Piemont, Itàlia).

DISSABTE 9 BONANSA

10.30 H. Conferència a l'Ajuntament a càrrec de JESÚS PRIOR CIERCO. Històries de música a les festes dels pobles de la Ribagorça.

12.00 H. Taller de dansa a la plaça major a càrrec de JAVIER MUELA i DELIA SEÑOR.

17.30 H. Cercavila a càrrec de TIRURIRUS FREE pels carrers de Bonansa. Inici de la trobada de música a la plaça major amb la participació de TXUSMABERRI, RIBATÒNICS, I SARVAN, GAITEROS DE BENABARRE.

22.30 H. Actuació a la plaça major de EL PONT D'ARCALÍS amb la participació de PEP LISANDRA (mestre de dansa).

DIUMENGE 10 CASTANESA

12.00 H. Concert a l'Església de música barroca a càrrec de BERRI BARROK.

Organitzen:
BONANSA Ajuntament de Bonansa
Maspiny
l'urmo
Patrocinen:
Bantierra Oficina Cultural del Pirineu
la Caixa
Co. Andorra
Baliera
LA ERA DE NAVARRI
Apartamentos Casa Gene
BONANSA COUNTRY HOTEL
TERRACOHOTEL
EL MONCÓN DE CASA LLUIS

pont d'Arcalís. El públic va continuar ballant polques, masurques, jotes pas dobles dirigits i animats en aquesta ocasió pel mestre de dansa Pep Lisandra.

La trobada va finalitzar diumenge al matí a Castanosa amb el concert de música barroca que van oferir els músics de Berri Barrok.

Des d'ací volem donar les gràcies a l'equip organitzador de la trobada pels esforços que esmercen cada any per portar a feix port aquest esdeveniment i encoratjar-los a continuar amb la seva tasca. Vam poder gaudir d'un cap de setmana de música i festa en un entorn immillorable –com és la Ribagorça– en un ambient d'hospitalitat i camaraderia envejables. Esperem amb deler la 4a trobada que de segur ens depararà noves músiques i tradicions.

Solemnitat i reivindicació al lliurament del I Premi Desideri Lombarte

L'ex conseller José Bada i el filòleg Artur Quintana lo recullen a Pena-roja

// M.D. GIMENO

L'11 de setembre passat Pena-roja de Tastavins, que celebrava el "julibeu" a la Mare de Déu de la Font, es va vestir de festa per al lliurament del I Premi Desideri Lombarte, un reconeixement oficial a les tasques continuades o notòries en benefici del català propi d'Aragó. La data i el lloc no eren casuals, tan vinculats al desaparegut escriptor penarogí que dóna nom al nou premi, creador infatigable i estudiós del seu patrimoni lingüístic i cultural. Lo van rebre *ex aequo* dos amics seus, premiats per la seua solidesa intel·lectual al servei del compromís social: l'escriptor, teòleg i ex conseller de Cultura José Bada Panillo, i el romanista, germanista, traductor i president d'Iniciativa Cultural de la Franja Artur Quintana i Font.

L'ermita de la Font, bell recinte gòtic, va congrega nombroses autoritats locals, comarcals i autonòmiques en un acte presidit per la Consellera de Cultura, Maite Pérez Esteban, a qui acompanyava el conseller de Vertebració del Territori, Mobilitat i Habitatge, José Luis Soro. Amb esta notable representació, lo Govern aragonès va voler evidenciar la seua sensibilitat envers les llengües minoritàries d'Aragó i la seua cultura, després dels anys del "lapao" y del "lapapyp" de la legislatura anterior, tal i com van destacar diversos discursos. L'alcalde de Pena-roja Francisco Esteve, del PAR, que sempre ha obert les portes del poble a qualsevol iniciativa afavoridora de la cultura autòctona, va evocar les seues converses amb Desideri Lombarte i va aprofitar per reivindicar el medi rural, recordant a qui marxa. Per la seua part, José Ignacio López Susín, director general de Política Lingüística, que té un nodrit currículum sobre dret lingüístic i lexicografia aragonesa, va sorprendre amb un discurs íntegre en català, pronunciat amb molta correcció, en què va recordar el deure de les autoritats de vetllar pel patrimoni cul-

tural propi, segons mana la llei, i de difondre'l entre la resta dels aragonesos com a tal. De la mateixa manera, la consellera Pérez Esteban, que va apel·lar a les directrius del Consell d'Europa en matèria lingüística i a evitar l'ús de la llengua en la confrontació política, va glossar les figures dels premiats i de Desideri Lombarte—de qui va llegir uns versos—, i va destacar l'acció imprescindible de les associacions culturals locals.

Abans havia lliurat lo trofeu, obra de l'escultor nonaspí Santiago Gimeno Llop, i els premiats havien pronunciat los respectius parlaments. José Bada, que va confessar haver perdut en los anys los somnis però no la paciència, va recordar la seua experiència com a conseller de Cultura d'Aragó entre 1983-1987 i va vaticinar la pervivència del català malgrat reticències de qui només parla "aragonès occidental", tot invocant la necessitat del diàleg. En un to molt positiu, Artur Quintana va manifestar l'alegria per la creació del premi, una mostra de les diverses accions empreses pel govern actual en la dig-

José Ramón Bada i Artur Quintana amb la consellera d'educació Maite Pérez
CARLES TERÉS

nificació de les llengües aragoneses minoritzades en contrast amb temps anteriors.

Una foto de premiats, jurat i autoritats va tancar l'acte institucional. És de destacar la presència de membres d'associacions culturals que treballen per l'aragonès i el català a Aragó, com Ascuma, l'IEBC o Clarió. També de veïns del poble i comarca i amics i familiars de Desideri Lombarte, des de la seua viuda Rosalía Gil i la seua filla, constants perpetuadores de la seua memòria. Tots van poder gaudir a continuació dels versos del poeta amb les versions musicades pel grup Túrnez&Sesé, grup barceloní d'àmplia discografia: *El maquis*, *Milers d'amorets*, *Les bruixes...*—del disc *Quedarà la paraula*— i el cant *Als companys* d'Ovidi Montllor, que amb les palmes del públic cridava a l'esperança: "Arribarà el matí/que el plor serà d'alegria./ jo donaria la vida"... En acabar, los assistents van departir al claustre de l'ermita mentre degustaven especialitats locals: vi dolç i pastes.

"Tot porta a creure que anem per bon camí"

Tot el meu agraïment al Govern per haver creat un premi per a les persones que treballen en l'estudi i foment d'aquest patrimoni tan íntimament aragonès que és el català d'Aragó i la cultura que conforma. Tot el meu agraïment per haver-li donat el nom d'en Desideri Lombarte, fill de Pena-roja com li agradava de dir-se'n, en Desideri Lombarte i Arrufat que el 18 d'octubre del 1988 en una lletra, dirigida als seus "Estimats amics de "Rolde", escrivia: "Aragón que, desde la lejanía veo con dulce nostalgia a veces, y a veces con dolor e impotencia. Y mis textos casi siempre emocionados, se debaten en esa dualidad tan difícil de asumir –la dualidad catalano-aragonesa–, sin traicionar patria y cultura, suelo y lengua". I tot el meu agraïment per poder acompanyar en José Ramón Bada Panillo en la concessió del present premi, ell que el 1986, quan era Conseller de Cultura i Educació, va obrir el camí cap a la dignificació i normalització de la nostra llengua catalana, dignificació i normalització que havíem perdut el 1707, l'any quan ens van abolir els Furs i ens van sotmetre a les Lleis de Castella.

Aquest premi Desideri Lombarte se situa dins dels esforços del Govern per retornar-nos la nostra dignitat d'aragonesos que els anys anteriors, els del Govern LAPAPYP-LAPAO, ens havien pres, un Govern, el del LAPAPYP-LAPAO, decidit a destruir aquest patrimoni tan íntimament aragonès que són les dues nostres llengües minoritzades: l'aragonès i el català.

Artur Quintana i Font. CARLES TERÉS

Les dues llengües que es parlen des de sempre al nostre país, i sempre vol dir des de la conquesta romana al segle III abans de la nostra era. Ara, gràcies a la modificació de l'article 4 de la Llei 3/1990 de Patrimoni, que permet recuperar els noms de les nostres llengües, ja no ens cal anar pel món "penant com a fantasmes" –són paraules d'en Desideri–, quan davant de la pregunta "Quines llengües parleu a l'Aragó" havíem de contestar, per més que ens caigués la cara de vergonya, "LAPAPYP, castellà i LAPAO".

La nostra dignitat d'aragonesos ens retorna també amb la creació, en paral·lel a aquest premi "Desideri Lombarte", del premi "Juana Coscojuela"

per a persones que treballen per a l'estudi i normalització de l'aragonès. Aquesta dignitat se'ns referma en la recuperació dels premis literaris "Pedro Arnal Caveró" per a l'aragonès i "Guillem Nicolau" per al català, també en la del "Projecte Jesús Moncada de l'escriptor a l'aula" –el "Luzia Dueso" per a l'aragonès mai no va ser abolit–, i més encara per la creació, per primera vegada al nostre país, d'una Direcció General de Política Lingüística.

Evidentment encara queden moltes ombres i penombres en la recuperació de la nostra dignitat de llengua, tant com a ciutadans de llengua aragonesa, com de llengua catalana. Tanmateix tot porta a creure que anem per bon camí.

A tots vosaltres el meu agraïment.

Túrnez & Sesé en un moment de la seua actuació. CARLES TERÉS

Discurs de José Bada

“El dia que Desideri tornà a casa”

Un dia tres d'octubre, farà prompte vint-i-set anys, va morir Desideri Lombarte. Seria l'endemà, quatre d'octubre, quan tornaria a casa amb el seu enterrament, a Pena-roja el pagès, el pols al pols, i el poeta; l'amic i company, al cor del seu poble, amics i companys, amb els records que guarden com la llavor a l'algorfa per a sembrar i la farina per a fer el pa de casa.

Recordo que sortint de Saragossa aquell dia quatre, abans d'arribar a Quinto, una dona ens va fer autoestop. I en preguntar a on anàvem li vaig dir que a Pena-roja, al enterro d'un amic. ¿Passen per Alcañyís? Sí, clar. ¿Em poden portar? Pujo, si us plau.

Coneixent el motiu del nostre viatge, aquella senyora va començar a filosofar sobre la vida i la mort: “Quan jo era molt petita –ens va dir– només pensava en fer-me gran. ¿Quan arribaré al pany de la porta?, em preguntava. I quan ja podia obrir i tancar les portes, tan sols pensava en portar sabates de tacó. I així tota la meua vida, corrent darrere dels meus desitjos, fins que em vaig fer vella sense adonar me'n. Ara vaig a poc a poc. No m'agraden els tacons i només em sento còmoda amb un parell d'espardenyes planes com aquestes. Creu-me, la vida és un viatge que passa molt aviat”.

No l'he vista més. Ni he tornat a Pena-roja fins al dia d'avui. Sembla que va ser ahir. Tot passa aviat i és, en el millor dels casos, un bon glop; freqüentment una llàgrima, i sempre tan sols una gota d'aigua que es perd al mar.

Allò que haig de dir en aquesta ocasió – excepte donar les gràcies pel premi que se'm concedeix “ex aequo” amb el meu amic, el Dr. Artur Quintana i el reconeixement públic que això significa, queda dit ja en el meu llibre EL debat del català l'Aragó (1990) i en un altre titulat Sin la cabecita atada (Clar i català) (2013).

Després de l'amarga experiència com a President del Consell Superior de les Llengües d'Aragó, en el pròleg d'aquest darrer llibre vaig deixar escrit: “Tanco així un parèntesi en la meua vida obert com Conseller de Cultura en 1983 [...] Sóc conscient que la llengua catalana –mal que els peso als que enraonen només “en aragonès occidental” i escolten tan sols als que parlen “en cristià”– sobreviurà en les comarques orientals d'Aragó. Cosa que celebro, per descomptat, i és part molt important del meu goig”

La renovada voluntat política i el nou impuls a la política lingüística i, per tant, a l'ensenyament i ús del català a les comarques orientals aragoneses, és la millor recompensa pels qui per no tenir pèls en la llengua ens deixarem els pèls en la gatera i fins i tot la pell en un camí més aviat estret que no pas ample i poc freqüentat pels aragonesos castellans d'allà endins.

A Favara, com a tot arreu de la Franja aragonesa, moltes jotes que es canten o cantaven al treball es feien en la llengua

José ramón Bada Panillo. CARLES TERÈS

vernacla del lloc; mentre que les que s'escoltaven perquè altres les cantaven revestits de “baturro” com el mossèn la missa que feia en llatí, sonaven en castellà. Aquesta pràctica, que no és pas innocent, ve de l'edat mitjana. Quan a les llengües vernacles –en aquest cas romanços– els va sobrevenir la llengua parlada als castells: el castellà..

Fa bastants anys vaig visitar amb la meua dona l'illa de Sardenya. No lluny de l'Alguer, la ciutat catalana que ens interessava conèixer, es troba Sant Pasquale. Aquest sant és

Sant Pasqual Bailón, el pastor aragonès sota la protecció del qual hi crien les vaques. Llavors em vaig recordar del meu poble i de la meua terra, de la casa on vaig passar la meua infància i on vaig patir la guerra. De la posada on vaig aprendre a parlar i a escoltar per primera vegada, conserva la meua família dues relíquies: una pica d'abeurar les cavalleries i un mosaic de Sant Cristòfol. Aquest, de la mateixa factura i dimensió que el Sant Pasquale sard. Ja al port de l'Alguer, al costat de la “torre dels Ebreus”, mentre esperàvem lo “trenet català” per recórrer els seus carrers, em vaig asseure a parlar amb els jubilats i ells van reconèixer, en la meua, la seva pròpia llengua. Em van dir, però, que allà el català és contaminat per l'italià, i jo els vaig dir que al meu poble ho està pel castellà. Ells i jo ho lamentàvem.

En tot això pensava quan va arribar Carmen i em va dir: “Aquí tens l'ajuntament de l'Alguer, on es troba el Centre de sensibilització de la llengua catalana”. I allà vaig anar amb les meues preguntes. Em van atendre amablement dues senyorettes que em van informar d'un projecte finançat d'acord amb una llei de tutela de les minories lingüístiques històriques, d'un conveni amb la Generalitat i de l'ensenyament optatiu del català des de feia cinc anys. Poc abans havíem visitat l'església de Sant Francesc, on es diu missa en català: “Parle vostè català?” – li vaig dir a un capellà a la sagristia. I em va respondre que ell no, per desgràcia. I em vaig endur d'allà, d'I italià, el Càntic a les criatures de Sant Francesc d'Assís, il·lustrat amb delicioses vinyetes.

El coneixement i el reconeixement de la nostra llengua vernacle, tot i la introducció del seu ensenyament com a assignatura optativa, segueix sent un problema. Però no el problema. Que a aquest l'he vist anar a colletes pel barri de Sant Pau a espallles d'una mora: en la figura d'un infant que no sap parlar encara i de la mare que el va parir. En veure'ls, vaig pensar en San Cristóbal, en la llei de llengües, en el diàleg entre les llengües i en la necessitat de tornar aquí per començar des del principi. No per repetir, sinó per crear des d'una nova situació un món nou i més humà: Per la paraula. I en pensar en San Cristóbal em vaig recordar de Santa Pantaria que no ajuda a passar el riu Jalón als de Riela, sinó només als de l'Almunia.

Miguel Omedas Rueda

//CARLES TERÈS

El 27 de setembre d'enguany va morir a Saragossa Miguel Omedas Rueda.

El senyor Omedas, tal com li havíem de dir a l'escola, va ser mestre de moltes promocions al col·legi que 'la Caixa' tenia al barri de Sant Martí de Provençals de Barcelona. Els seus darrers anys professionals els va exercir a la seua vila natal, Alcorisa, amb xiquets més menuts.

Miguel Omedas ha estat un mestre vocacional que ha deixat un empremta ben fonda a la majoria dels seus alumnes. Els de la meua generació, la collita del 62, ens vam retrobar l'any que en fèiem 50, després que la majoria no ens haguéssim vist en trenta-sis anys. El vincle que ens unia era més fort que el d'etapes posteriors de la nostra formació, i el senyor Omedas, juntament amb el professor de ciències Gregorio Ruiz Correa, n'eren els 'culpables'. Jo sempre dic que els primers anys d'institut vaig viure 'de renda' de tot

el que havia après amb ells, i sobretot per la manera d'estudiar els continguts. Com ha escrit un company més jove, actualment catedràtic de Tecnologia i Matemàtiques, el mestre alcorisà "trencava les regles, buscava l'aventura, ens tutejàvem i era tot sensibilitat" i més endavant referint-se també al professor Ruiz "mestres vocacionals, hiperdedicats, innovadors, forjadors de persones".

La seva vida ha estat intensa, amb nombrosos viatges i iniciatives culturals. Els anys que va passar a Alcorisa va engegar i participar en nombroses iniciatives. Per exemple, va ser un dels iniciadors de la Polifònica Santos Paz, i conduïa un espai sobre música clàssica anomenat *Otras músicas* a Onda Balcei, emissora local dirigida per la periodista Esther Esteban.

Miguel Omedas, en un instant de l'entrevista per a *Temps de Franja* del 9 de juliol

CARLES TERÈS

En el seu funeral, la polifònica va interpretar unes peces bellíssimes que van donar escalf als nombrosos assistents que van omplir l'església de Santa Maria la Mayor d'Alcorisa.

En el proper número de *Temps de Franja* podrem llegir una entrevista que li va fer el nostre company Ramón Mur el 9 de juliol. Ningú no es podia imaginar que al cap de tan poc temps ja no seria entre nosaltres.

U12

Un estiu amb Carles Fontserè // Esteve Betrià

Sembla que, per fi, acaben les calorades i la sequera de l'estiu de 2016. Un estiu llarg i dur en molts aspectes, que ha estat marcat personalment per la inesperada desaparició de dues persones de la meua generació: Antònio Blas Rami, amic del Poble, i Judith Cordon, col·lega docent de Barcelona.

Un apàtic estiu dominat socialment per la tediosa polèmica sobre la prohibició, o no, de l'ús del *burkini* a les platges franceses, per les interminables polèmiques sobre la corrupció i els tediosos intents de formació del govern del Regne d'Espanya, i, sobretot, per les conseqüències de la cacera virtual duta a terme en escenaris de fora del ciberespai pels seguidors del videojoc *Pokemon Go*; dit d'una altra manera, més clara i concisa: com gairebé tots els estius, qui no té fenyà, lo gat pentine.

Aquest estiu m'he entretingut –a més de la profitosa visió d'un seguit de pel·lícules velles a través d'internet– amb la polèmica suscitada a les pàgines virtuals de la revista *Núvol, digital de cultura* a propòsit de les actituds del cartellista republicà Carles Fontserè, en els anys de la darrera ocupació alemanya de França, descrites en el segon volum de les seues memòries. Perquè heu de saber que enguany es vol commemorar el centenari del naixement d'aquest polifacètic i incòmode personatge que va saber plasmar per escrit bona part d'una vida atzarosa, agitada i, sens dubte, contradictòria, si més no des d'un punt de vista convencional. La polèmica estiuenca memorialista arrenca de la publicació a l'esmentada revista

virtual d'un article de l'historiador de la literatura –i catalanòfil– Henry Attinghausen en què posa en relleu, a través de nombroses citacions textuais extretes del segon volum de memòries del cartellista, el comportament i l'actitud aparentment filonazis d'un exiliat "de tercera" de la República Espanyola al París ocupat de la primera meitat de la dècada de 1940, de tal manera que la crítica d'Attinghausen esdevé una denúncia en tota regla d'un Fontserè col·laboracionista. A la denúncia de l'historiador i crític anglès han replicat l'historiador Agustí Colomines i l'editor de *Núvol* Bernat Puigtobella amb una encesa defensa dels escrits i de les complexes actituds –entre apassionades, sorprenents i, sens dubte, iròniques– d'un anarquista d'arrels carlines ferotgement antiestalinista.

En fi, com diu Francesc Vilanova en la ressenya que dedicà en el seu moment a *Un exiliat de tercera. A París durant la segona guerra mundial (1999)* de Carles Fontserè: "Hacia mucho tiempo que en Cataluña no se habían publicado unas memorias tan complejas, ricas, detallistas, polémicas, intensas y extensas como las de Carles Fontserè..."; unes memòries que han servit perquè estessa entretingut alguns dies d'aquest allargassat i calorós estiu. Com ja he apuntat: qui no té fenyà, lo gat pentine. Llàstima que de fenyà en tinguessa molta, una fenyà que hauré d'enllestir aquesta tardagó, si és que puc.

Guaita, quin encert! Ara m'adono que a la portada de la recent novel·la de Lluís Rajadell, *La ternura del pistolero*, s'hi reproduceix el cartell més conegut de Carles Fontserè!

Una molt bona notícia

// ARTUR QUINTANA

Passada l'ominosa legislatura Lapapyp-Lapao recuperem ara, de mica en mica, la nostra dignitat d'aragonesos que aquella legislatura ens havia furtat amb la seua lingüística-ficció. L'aragonès i el català tornen a ser llengües pròpies i històriques del nostre país, i ja no som la riota lapapyp-lapaoista del món. El nou Govern procura millorar la tan precària situació de les nostres llengües minoritzades amb la recent creació d'una Direcció General de Política Lingüística. En el cas concret de la normativa veiem que la del català ja fa més d'un segle que ha estat àmpliament aconseguida, mentre que per a l'aragonès, si bé s'ha avançat força en normativa fonètica, morfosintàctica i lèxica, comptem en aquest moment amb tres ortografies diferents. Resulta molt difícil tirar endavant en la normalització de l'aragonès sense una ortografia uniforme, cal doncs aconseguir-la com més prompte millor. Vist que els partidaris de les tres ortografies són incapaços de posar-se d'acord, el director de la DGPL, J.I. López Susín, amb molt bon criteri, ha convocat tres lingüistes especia-

Michael Metzeltin de Viena
WWW.LNE.ES

litzats en llengües romàniques perquè facen una proposta ortogràfica que puga ésser acceptada pels representants de les tres ortografies

aragoneses ara vigents. I això és la molt bona notícia: que tres professors universitaris, els romanistes Ramón d'Andrés d'Oviedo, Patrick Sauzat de Tolosa del Llenguadoc i Michael Metzeltin de Viena, ja han posat fil a l'agulla, i per al primer semestre del 2017 volen presentar una ortografia de consens per a l'aragonès. En les llengües romàniques comptem amb un altre cas, molt semblant, i prou ben reeixit, en la unificació de diferents propostes normatives. Es tracta del retoromànic parlat a Suïssa, on el professor universitari Heinrich Schmidt, retoromanista de llengua alemanya de Zuric, va rebre als anys setanta l'encàrrec de la Lia Rumantscha, la coordinadora de les diverses associacions de foment del retoromànic, per unificar les codificacions de les cinc variants del retoromànic de Suïssa, i no tan solament l'ortografia, ans també la fonètica, morfosintaxi i lèxic. Si els retoromànics ho han aconseguit, i això que ho tenien força més difícil que nosaltres, que només hem d'unificar l'ortografia, és lícit esperar que ens en sortirem.

NO SOM D'EIXE MÓN

Agenda // Francesc Ricart

I no parlaré de les agendes controvertides, per bé que ho he seguit, naturalment, i em sento content de saber que s'han repartit a molts centres escolars de la Franja. Els xiquets i els nois (sí, i les xiquetes...) disposaran d'un material fet en català, un petit instrument que els ha d'acompanyar tot el curs... Molt bé Natxo Sorolla de remarcar els tics franquistes del govern aragonès amb allò d'«evite l'entrega de las citadas agendas...» que es deia a l'escrit enviat als centres.

L'agenda que m'ha cridat l'atenció és la que va anunciar la Consellera d'Educació Mayte Pérez en el parlament del premi Desideri Lombarte aquest 11 de setembre (res de cap Diada, segons el cronista); en referir-se a la Llei de Llengües, la consellera va dir que “seguirá un camino lento, sobre todo teniendo en cuenta la polarización política aragonesa”. Doncs ho tenim clar: “l'agenda lingüística” del Govern aragonès per als pròxims anys serà LENTA, i ho serà no pensant en els alumnes de la Franja ni en la delicada situació del català a les nostres comarques; no, allò que marcarà l'agenda serà el no sé què de la política aragonesa: com que ja ens hi podem posar fulles mentre veiem escolar-se el temps i anem constatant com perdem parlants cada dia que passa (els estudis són implacables, oi Nat-

xo?) i com s'empobreix la llengua que parlem, cada camí més lluny de la llengua de les agendes escolars, que estan escrites en català normal, com es dolien escandalitzades algunes persones que no sabien com atacar-les.

Em preocupa aquesta lentitud anunciada, em fa pensar inevitablement amb el títol de García Márquez, ja m'enteneu, Continuen passant els temps i som allà mateix –els parlaments de Bada i Quintana m'hi han fet pensar i també els moments que vivim: tornem a parlar i a exclamar-nos de la singularitat i la mala sort de la nostra llengua i, com a molt, reclamem que la “nostra administració” sigui sensible a aquesta part del món que (catxis!) té la mala sort de parlar una llengua diferent a la de la majoria. La novetat és que, d'un temps ençà, els nostres defensors –del català– posen l'accent a recordar a la majoria que el català és també una llengua seua, de la majoria, i se suposa que els convindria fer-hi alguna cosa, pel català.

Ep!, però la consigna és anar a poc a poc, lentament. Per tant, a les nostres escoles, encara no els arriba l'hora de fer línies en català, ni de... per a una agenda escolar, no fos cas que interrompés la lentitud necessària de l'estratègia dels polítics aragonesos.

Català a la Franja

«La llengua catalana de les comarques de la Franja necessita una urgent intervenció pública. De ser el lloc del domini lingüístic on més s'enraona l'idioma va passant a ser un dels que any rere any ho deixa de fer amb la mateixa intensitat»

// MERCÈ IBARZ

El mural que encapçala aquestes ratlles és preciós, record i lloança del vestit tradicional, les faldetes, que les iaies de Fraga han dut fins fa ben poc. Encara se'n pot veure alguna per la ciutat vella, pels carrers estrets per on trobaràs també cares i cossos que hi han vingut de llocs llunyans i uns altres que ja hi han nascut, a Fraga. Gent àrab, musulmana o no; subsahariana; búlgara, gitana o no..., que no s'hi està de manera estacional sinó que hi ha arrelat. Ha comprat i llogat cases del barri vell i hi viu permanentment. Alguns migrants s'hi han traslladat des dels pobles veïns, com també ho han fet tants franjolins nadius. Fraga ja és una ciutat mitjaneta, ofereix cada volta més oportunitats i més serveis, ja no es va tant a Lleida com abans. Es nota fins en la descurança. El mural, d'autoria desconeguda (no s'hi veu cap rastre de signatura), es va desfent, escrostonant.

Com el franjolí, com el català que s'hi parla, a Fraga, a la Franja, a les comarques aragocatalanes? Sí, pot ser una bona imatge, el mural, dels usos del passat quan convé a les institucions (no crec que sigui un grafit qualsevol, és massa estilitzat, s'ha fet amb permís per dir-ho així). Si és l'ajuntament qui l'ha deixat fer i fins l'ha impulsat, que el restauri. D'una manera no sé si semblant però que hi va en paral·lel en aquests moments del present, també la llengua catalana de les comarques de la Franja necessita una urgent intervenció pública.

De ser el lloc del domini lingüístic on més s'enraona l'idioma va passant a ser un dels que any rere any ho deixa de fer amb la mateixa intensitat. Que és on més es parla(va) vol dir que s'hi ha fet servir sempre en totes les activitats diàries dels parlants pel seu compte: a casa, a la fei-

Mural a l'entrada de Fraga per la carretera del Cinca.
M.I.

na, al carrer, a les botigues, als cafès i al ball, a les trobades... No a l'escola, ni a l'església. No cal dir que tampoc en la premsa, la ràdio i la tele. Sempre n'he estat orgullosa, com a indígena d'aquelles terres. La gent l'ha mantinguda, i de quina manera. Però, és clar, tot això vol dir també que ho ha fet sense llegir-la ni escriure-la. Glòria dels il·letrats, he pensat alguna vegada (excuseu-me la tirada èpica).

Notícia: gràcies al Whatsapp, la gent de Saidí, que és lloc franjolí que conec una mica bé, hi escriu en català, va decidir que no ho faria en espanyol. Un català fonètic i ple de barbarismes lingüístics, però vaja, si el comparo amb tants whatsapps que rebo de Barcelona, què us diré...

La democràcia present no va portar el català a les escoles de la Franja, i això que parlem de quan els migrants eren subsaharians, homes sols que s'hi estaven sense els fills, quan hi havia poquíssims xiquets forans a escola. Ara hi una bona colla de criatures de parles diverses. Només s'hi fa ensenyament del català (no en català) de manera optativa, un hora per setmana, i no sempre. Diuen que la Diputació General d'Aragó vol fer les coses diferents. A veure.

De moment, és interessant el programa d'enguany del fòrum Cinga, de l'Institut d'Estudis del Baix Cinca, a Fraga, que presideix Pep Labat.

El títol remarca clar una idea: 'La llengua catalana, també un patrimoni aragonès'. La jornada es farà al palau Montcada dissabte que ve. Maite Moret, de la Universitat de Saragossa, parlarà de 'Patrimoni lingüístic: la importància dels béns intangibles'; Nacho Sorolla, sociòleg, de 'La substitució lingüística emergent del català al Baix Cinca' i Javier Giralt, també de la Universitat de Saragossa, de 'Com fer possible la normalitat del català a la Franja'. La cloenda anirà a càrrec de la conselleria de Cultura de la DGA.

Cal que tot plegat rutlli millor per als parlants, que encara no han esdevingut plenament actius en la seva llengua i que són sotmesos a una pressió enorme del sentit cultural uniformador de la democràcia present. Que ha anat fent passos enrere en aquest terreny –el català d'Aragó– com en tants d'altres. Per dir-ho més clar i per experiència: s'ha reulat molt, dirien els meus pares si encara hi fossin. I no perquè fossin pancatalanistes, que ni tan sols entendrien l'expressió a la primera, sinó, raonaven, per pur sentit comú, per la fortuna de les coses compartides amb els veïns.

Se'n pot parlar més, molt més, s'hi pot semblar (més) zitzània. No m'hi compteu. Només compta ser civilitzats, informats, cultivats, ara. No assemblar-se a l'ombra maixanta del rebuig d'un mateix, d'allò que és propi.

* Article aparegut a Vilaweb, el 16 de setembre de 2016

Propostes de candidats i candidates a rebre el Premi Franja Cultura i Territori 2016

Des de l'ICF s'ha decidit obrir el procés de selecció dels candidats i candidates als Premis Franja Cultura i Territori.

Si coneixeu algú amb una marcada trajectòria de defensa de la nostra cultura i del nostre territori, podeu enviar la proposta raonada, abans del 25 de desembre, a:

acmatarranya@gmail.com

El Premi Franja Cultura i Territori, segons indica el seu nom, procura distingir persones o entitats destacades en la defensa de la llengua i cultura de la Franja; per això els candidats i premiats han de ser prou significatius, i preferentment realitzadors d'una tasca d'abast general a tota la Franja.

La seua concessió i lliurament és anual i les dues associacions actualment actives a ICF se'n fan càrrec en anys alterns: los parells l'ASCUMA i els senars l'IEBC. Seguint l'ordre actual, correspon a l'ASCUMA lliurar lo Premi Franja 2016, sempre amb la ratificació de l'IEBC .

Les associacions faran difusió del veredictes i lo lliurament del premi es farà durant l'any següent i dins d'un esdeveniment públic.

Fins ara els premiats ha estat:

Pietro Cucalón, Octavi Serret, José Bada Panillo, Emilio Gastó, Projecte d'Animació Cultural per a les escoles de la Franja "Jesús Moncada", Fundació Jordi Casas i Llebot, Josep i Francesc Mauri, Javier Giralt.

Ja ho sabeu, si voleu participar-hi, envieu les vostres propostes a:
acmatarranya@gmail.com

